

monolitotipije petra hadži-boškova

Poslednja samostalna izložba grafika Petra Hadži Boškova, (1968. Skopje) obuhvatila je najznačajniji period u ovoj oblasti njegovog umetničkog izražavanja (salon muzeja savremene umetnosti, skopje, 1. IV 1969).

boris petkovski

Ova najnovija faza u grafici Hadži Boškova ima svoje početke u vremenu koje je on proveo u SAD (1965—1966). Duboko saživljavanje sa novim ambijentom, sa novim geografskim, socijalnim etničkim i kulturnim okolnostima izrazilo se prvo u jednoj seriji linoreza u boji. Taj unutrašnji klimaks umetnikove psihologije potražio je neke fine formalne prenosiocice: uneo je u strukturu dela neki monumentalni osećaj prostora i oblika koji prodiru u njega, izrazio to, takvim odnosima delova grafika da njihove minijaturne dimenzije sežu do vrtoglave, emfatične prostornosti kroz neobičan dinamizam formi čija je složena, koloristički čista, pregnantna geometrijsko kristalna struktura, smelo projicirana kroz neobične rakuše; kao težnji ka kolorističkoj orkestraciji koja znači usklađivanje delikatnih, suptilno obrađenih obojenih parcela čija je tehnicistička doteranost ublažena rafiniranom odnosu. To je sačinjavalo osnovnu plastičnu aparaturu sa kojom je umetnik doživeo Ameriku. Nešto kasnije pojavile su se prve monolitotipije koje su, uprkos znatnim stilsko — formalnim razlikama, sazdate u istoj misaonoj i emocionalnoj atmosferi primećenoj i kod linoreza.

Najbliži stilski afiniteti i za prve »američke« monolitotipije i za kasnije mogu se otkriti u enformelu, apstraktnom pejzašizmu, u slikarstvu apstraktnih asocijacija, ali se najprisnije povezuju sa opusom Hartunga i Sulaža: nefigurativna umetnost, koja se izražava kroz avanturu ritma i dinamizma plastičnog znaka i poteza. Kao kod oba ova umetnika, Hadži Boškov u suštini svodi površinu grafike na likovnu formulu za svoje osećanje prostora i vremena; u hroniku, istoriju, vizuelni dijagram za dramu postojanja materije u prostoru i vremenu.

Monolitotipije Hadži Boškova od kraja 1967. pa sve do danas putokazi su težnje usavršavanja jednog grafičkog medijuma do virtuoznosti, ali koja se ne svodi na običnu tehničku egzibiciju. Sadašnji otisci umetnika izražavaju međusobnu usklađenost između umetnikove ličnosti i skoro automatske plastične realizacije. Ona dostiže stepen impulzivnog saopštavanja umetnikovog cilja kao u »slikarstvu akcije« ili u nekim »meskalinskim« vizijama Anri Mišoa. Monolitotipije Hadži Boškova ispunjene su osobitom aromom našeg vremena: izražavaju svest i doživljavanje ne samo grubih alternativa između pobeda ljudskog duha i snaga svih vrsti rušilačkih stihija, nego i posebnu dinamiku svih fenomena onako kako ih shvata jedna aktuelna misaonost i osećajnost. Tako otisci Hadži Boškova uznemiravaju i ispunjavaju koliko unutrašnje pejzaže ljudske duhovne ličnosti, toliko i beskonačne prostore kosmosa. Kadifaste, nežne, sfumato pokrivenne površine njegovih grafika, kroz koje se provlače neobično uskovitlani, delikatnim linijama sklopljeni kaleidoskopi, ukrštanja, mrežasti i paučinsti prepleti, ali i eksplozije, interferencije linija i masa, čine se kao simbolični vizuelni amblemi savremenog sveta. Strukture ovih dela često tragaju za nekom plastičnom kadencom, zbog koje one asociiraju i prisustvo neke neobične gluve muzikalnosti, neku dinamiku i ritam kroz koje kao da se iskazuje nekakva elegična nostalgija za dalekim neusvojenim prostorima; deluju kao kristalizirani vidljivi talasi nekakve čudesne »vanzemaljske«, »kosmičke« muzike.

Jedan deo najnovijeg grafičkog stvaralaštva Hadži Boškova čini mi se ubedljivim primerom — svojom idejno-estetskom, sadržinskom i formalnom strukturom, svojim opštim plastičnim programom — koliko jedna težnja ka novoj, savremenoj, avangardnoj umetnosti može da posluži, u isti mah i dubljem, ubedljivijem izražavanju motiva, koji se obično čine »eskomunicirani« iz današnjeg likovnog stvaralaštva. Interesovanje za ljudsku dramu, tragediju i patnju jeste jedna neprekidna trauma u svesti Hadži Boškova. On je uvek težio da svojom umetnošću ukaže na neke tragične aspekte ljudske sudbine danas. Zatim su u 1968. nastale monotipije na temu »kolona«, koje su bile prikazane na jednoj skopskoj izložbi koja se zvala »Naše minato« (»Naša prošlost«). To su bile neobične epske vizije, konstruirane kao zastrašujuće seni nekog traumatičnog sna, postavljene u prostore kao scene iz filmova Ajzenštajna; težile su ka monumentalnoj dramatici, ka skoro šekspirovskom štimungu; a sve je to bilo izraženo osnovnim likovnim alfabetom, kao i u drugim apstraktnim grafikama Hadži Boškova. Na svojoj sadašnjoj izložbi umetnik je prikazao seriju »Vešala svih vremena i svih prostora«, stvorenih u duhu istih epskih nastojanja, sa istim naporom da se oblikuje uzdržljivo uzbuđenje, dostojanstvena, monumentalna jednostavnost, postavljanjem u prostor teških, košmarnih priviđenja iz najužasnijih snova o realnosti. Ova se dela ubrajaju među ona malobrojna ostvarenja naših umetnika u kojima revolucionarno angažirano, delotvorno u životnim akcijama čoveka i avangardna, angažovana likovna estetika nalaze svoj zajednički dijalektički plan.